

ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОГО ТА НОРМАТИВНОГО РОЗМЕЖУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ НАПРИКІНЦІ XVIII — НА ПОЧАТКУ XX ст.

Досліджується співвідношення дисциплінарної та кримінальної відповідальності державних службовців у праві Російської імперії кінця XVIII — початку XX ст.

Проаналізовані погляди дореволюційних учених на правову природу кримінальної та дисциплінарної відповідальності, та характер співвідношення між цими двома видами юридичної відповідальності. Встановлено, що у дореволюційній Росії інститути кримінальної та дисциплінарної відповідальності державних службовців не розмежовувалися, а за вчинення службових проступків особа могла бути притягнена до кримінальної відповідальності.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність, державний службовець, посадовий злочин, дисциплінарний проступок.

Yakymenko Ivan. The problem of theoretical and regulatory distinction between disciplinary and criminal responsibility of civil servants in the pre-revolutionary law of the Russian empire of the late XVIII — early XX century

The article deals with the problem of the interrelation of disciplinary and criminal liability of civil servants in the pre-revolutionary law of the Russian Empire of the late XVIII — early XX century.

The views of pre-revolutionary scholars on the legal nature of criminal and disciplinary liability, and also peculiarities of interrelation between these two types of legal responsibility are analyzed. It was established that in pre-revolutionary Russia the criminal and disciplinary liabilities of civil servants were not kept distinct in the regulatory enactments of that period, and the person could be prosecuted for the official misconduct

Key words: criminal liability, disciplinary liability, civil servants, disciplinary offense, malfeasance.

Прийняття у 2015 році Закону України «Про державну службу» суттєво змінило інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців. У новому законі знайшли відображення характеристика основних видів дисциплінарних проступків та дисциплінарних стягнень, які застосовуються до державних службовців, порядок накладення стягнень, їх виконання та оскарження тощо. Водночас з прийняттям закону процес реформування інституту дисциплінарної відповідальності не завершився, а лише набув нової сили, оскільки залишилися дискусійні питання щодо закріплених у законодавстві норм та можливостей їх практичної реалізації. Оскільки однією з обов'язкових умов будь-якої реформи є врахування теоретичного та практичного досвіду попередників, актуальним є звернення до періоду кінця XVIII — початку XX ст. Російської імперії, коли сформувалися засади інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців.

До проблематики становлення та розвитку дисциплінарної відповідальності у дореволюційний період сьогодні активно звертаються як українські, так і російські науковці, зокрема: А. Брілантов, Н. Гущева, В. Очаковський, М. Бармак, В. Зубов, М. Юдін, А. Архіреєва та інші, що свідчить про актуальність піднятої проблематики.

У світовій та російській юридичній науці XVIII — XIX ст. єдиного погляду на правову природу дисциплінарної відповідальності, її сутність, склад, характерні риси сформовано ще не було. Як відзначають більшість науковців, що досліджують проблему історичного розвитку інституту дисциплінарної відповідальності, найчастіше вона розглядалася в контексті співвідношення з іншим видом юридичної відповідальності — кримінальної, що відобразилося як у роботах науковців так і законодавстві дореволюційного періоду¹.

Значний вплив кримінального права на формування інституту дисциплінарної відповідальності не був випадковим, оскільки протягом тривалого періоду дисциплінарні проступки державних службовців не виділялися в окремий вид правопорушень і каралися на підставі загальних норм кримінального

права. Починаючи з середини XVIII ст. науковці починають приділяти дедалі більшу увагу питанню розмежування кримінальної та дисциплінарної відповідальності державних службовців. Значний внесок у висвітлення даної проблеми зробили такі західноєвропейські, російські та українські теоретики, як: К. Біндінг, А. Геффер, О. Елістратов, А. фон-Резон, М. Коркунов, М. Лазаревський, Б. Мевес, І. Тарасов, М. Таганцев, Л. Опенхайм, В. Ширяєв та ін.

Аналіз праць дореволюційних науковців дозволяє дослідникам виділити два основні підходи у розумінні співвідношення дисциплінарної та кримінальної відповідальності:

1. Визнання незначних розбіжностей між дисциплінарною та кримінальною відповідальністю;

2. Визнання кримінальної та дисциплінарної відповідальності окремими видами юридичної відповідальності².

Представниками першого напрямку були в основному вчені французької та німецької юридичної науки, зокрема А. Геффер, Б. Мевес, Г. Мейєр. Взнаючи наявність окремих відмінностей між дисциплінарним проступком та посадовим злочином, вищезазначені вчені, водночас, не вважали їх принциповими, наполягаючи на тому, що обидва види протиправних діянь посягають на один і той самий особливий об'єкт службовий обов'язок, який покладено на посадову особі. Тому характеризуючи дисциплінарну та кримінальну відповідальність, Г. Мейєр приходив до висновку, що «принципових кордонів між ними не існує»³. Аналогічну позицію займав і відомий російський фахівець у сфері кримінального права М. Таганцев, який писав: «Найбільш складно провести розмежування між кримінальною та дисциплінарною відповідальністю державних службовців. Головна складність полягає в тому, що порушення посадового обов'язку є змістом як дисциплінарних порушення по службі, а так і основною ознакою спеціальної групи злочинних діянь по службі»⁴.

Для прихильників ототожнення кримінальної та дисциплінарної відповідальності державних службовців відмінність між проступком та злочином базувалася на таких критеріях:

1) ступінь тяжкості протиправної дії та наявність негативних наслідків для суспільства та держави. Теоретики дійшли висновку, що посадові злочини за своїм характером є більш небезпечні для суспільства діяння і завдають більш значну шкоду, аніж дисциплінарні проступки. «Посадовий злочин, — вказував Б. Мевес, — є проступком, який полягає в порушенні обов'язків, що покладаються на посадову особу, однак на відміну від правопорушень посадових осіб, посадові злочини передбачають завдання шкоди загальному порядку, зачіпають суспільні чи приватні інтереси»⁵;

2) порядок накладення стягнень, який полягав у наявності або відсутності судової процедури накладення стягнень. На думку вчених, якщо мова йшла про посадові злочини, повинен був застосовуватися судовий порядок накладення стягнення, якщо про дисциплінарний проступок — стягнення накладалося у позасудовому порядку⁶. «Засудження посадової особи, — писав Г. Мейер, — за посадові злочини може мати місце лише у порядку кримінального судочинства. Усі інші, спеціально не фіксовані порушення службового обов'язку, є службовими проступками і переслідуються не судовим, а дисциплінарним порядком»⁷.

Протилежні погляди на правову природу та характерні риси дисциплінарної відповідальності були репрезентовані представниками другого напрямку: Л. Опенхаймом, К. Бідингом, Е. Ленінгом. Вони вважали, що дисциплінарну відповідальність слід розглядати як самостійний різновид юридичної відповідальності, не ототожнюючи її з кримінальною. Головною відмінністю дисциплінарного проступку від посадового злочину представники цього напрямку вважали різний об'єкт протиправного посягання. Для дисциплінарного проступку об'єктом посягання виступав службовий обов'язок, а для посадового злочину — правові блага та цінності суспільства, держави, а також приватних осіб. Так, на думку Е. Ленінга, кримінально караним будуть лише ті порушення службового обов'язку, які є посяганням на правові блага, тобто коли чиновник, зловживаючи владою, завдає шкоду третій особі або створює для себе

протиправну вигоду. Якщо діяння порушує лише права держави на виконання чиновником його службового обов'язку, іншими словами — тільки умови та порядок державної служби, це буде звичайне дисциплінарне порушення⁸.

Погляди представників другого напрямку, хоча й носили більш прогресивний характер, однак містили чимало дискусійних припущень та неоднозначних висновків. Відомі науковці початку ХХ ст., зокрема М. Коркунов та В. Ширяєв, багато уваги приділили критичному аналізу їх поглядів і дійшли висновку про незавершеність теоретичного обґрунтування самостійності інституту дисциплінарної відповідальності⁹.

Водночас заданий вектор теоретичних пошуків виявився перспективним, і вчені-юристи Російської імперії кінця ХІХ — початку ХХ ст. починають дедалі більше схилитися до думки про необхідність відокремлення дисциплінарної відповідальності в самостійний вид юридичної відповідальності. Важливий внесок у розвиток теоретичної розробки інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців зробив вітчизняний вчений М. Куплеваський. У своїх працях він теоретично обґрунтував відмінність дисциплінарної відповідальності від інших видів юридичної відповідальності, заперечив поширений в тогочасній юридичній науці підхід до конкретизації видів дисциплінарних проступків, натомість запропонував давати оцінку конкретним діям, виходячи із змісту обов'язків чиновників та відповідності його дій порядку служби. На думку М. Куплеваського, дисципліна або порядок служби полягає у «виконанні усіх покладених нею обов'язків та підтриманні її гідності на належній нравственої висоті. У протилежному випадку є всі підстави для вирішення питання притягнення державного службовця до відповідальності за порушення дисципліни, порядку служби»¹⁰. З подібних позицій трактував інститут дисциплінарної відповідальності і відомий російський юрист М. Коркунов, який доводив, що дисциплінарна відповідальність на відміну від кримінальної не може передбачати точно фіксованого складу діяння. Будь-яке порушення службових обов'язків, у які би форми воно не втілило-

ся, не важливо чи передбачені вони законом чи, навпаки, відсутні у законі, повинно тягнути за собою дисциплінарне стягнення¹¹.

Таким чином, короткий аналіз наведених нами теоретичних поглядів дає змогу зробити висновок, що в науковій літературі XVIII — XIX ст. було відсутнє єдине розуміння правової природи дисциплінарної відповідальності. Як наслідок, на стадії розробки та дискусій перебували питання про поняття та склад дисциплінарного проступку, його відмінностей від злочину та інших видів правопорушень, особливості процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності тощо.

Відсутність розмежування дисциплінарної та кримінальної відповідальності на теоретичному рівні неминуче позначилася на змісті нормативно-правових актів, прийнятих у цей історичний період. Так, характерною рисою перших актів, що закріплювали дисциплінарну відповідальність державних службовців, стало ототожнення дисциплінарного проступку та кримінального злочину і застосування до винних осіб кримінальних покарань. Так, у главі 50 Генерального Регламенту 1720 року зазначалося, що осіб, які виявляться винними у невиконанні своїх посадових обов'язків («против своей должности оплошкою или вымыслом погрешат»), потрібно «карати смертною карою, або вічним ув'язненням на галеру, або засланням. Якщо ж злочин буде меншим, то направляти на галери тимчасово, конфісковувати майно, або позбавляти чина і карати штрафом»¹². Аналогічний підхід містився і в указі 1722 року, де вказувався обов'язок державних службовців усі справи чинити на основі законів, в протилежному випадку погрожувати порушникам жорстоким покаранням: хто «цей наш указ переступить, той, як порушник прав державних і противник влади, страчений буде смертю без жодної пощади, і щоб ніхто не сподівався ні на які свої заслуги, якщо в цю провину впаде»¹³.

У другій половині XVIII ст. Урядуючий Сенат у боротьбі з неналежним виконанням розпоряджень органів центральної влади неодноразово повідомляв губернаторам і губернським

правлінням, що буде розцінювати ігнорування обов'язку своєчасно інформувати столицю про отримання ухвал Сенату та колегій, а також звітувати про хід їх виконання як службовий злочин і буде застосовувати до порушників різні покарання, аж до заслання включно¹⁴.

Починаючи з ХІХ ст. ситуація починає поступово змінюватися. В законодавстві відбувається розмежування понять «злочин» та «проступок». Зокрема, в «Уложенні про покарання» 1832 року під злочином розуміли діяння, які заборонені законом під загрозою покарання, а під проступком — «діяння заборонені під загрозою легкого тілесного покарання чи поліцейного виправлення»¹⁵. Водночас дисциплінарний проступок державного службовця продовжував розглядатися як різновид посадового злочину, що не спричинив тяжких наслідків. Проте, зокрема, свідчить той факт, що норми, які закріплювали дисциплінарну та кримінальну відповідальність державних службовців, були спільно викладені в п'ятому розділі Уложення під назвою: «Про злочини чиновників по службі», де об'єднувалися норми дисциплінарного та кримінального права. Крім того, аналіз Уложення та інших нормативно-правових актів цього періоду дає підстави стверджувати, що межа між дисциплінарним проступком та посадовим злочином була доволі тонкою, тож один і той же вид діяння міг бути кваліфікований по-різному. Так, у наказах від 4 грудня 1831 року та від 12 жовтня 1832 року подібне розмежування базувалося на кількісному критерії — якщо державний службовець отримував три суворих або шість простих доган, то у випадку повторного вчинення порушення дисципліни його справа могла бути передана до суду, і його судили за вчинення посадового злочину¹⁶.

Прийняття у 1832 році Статуту про службу цивільну та введення в дію Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року суттєво не змінили ситуації у справі розмежування дисциплінарної та кримінальної відповідальності. Ми погоджуємося з висновками сучасних дослідників, що розробники Уложення закріпили на нормативному рівні поняття «проступку» та «злочину», тим самим зробивши ще один крок у

напрямку їх остаточного розмежування. Водночас у сфері дисциплінарної відповідальності державних службовців суттєвих зрушень не відбулося. Уложення 1845 року в змісті п'ятого розділу «Про злочини та проступки по службі державній та цивільній» охоплює усі види дисциплінарних проступків, які вчинялися чиновниками, і визначає вид та розмір покарання, який повинен застосовуватися до винної особи. Натомість Статут про службу не містив самостійних норм, які б визначали вид та характер дисциплінарних проступків і стягнень, а за необхідності містив відсилочні статті на норми Зводу законів, а пізніше Уложення про покарання кримінальні та виправні. Так, розділ Статуту, що містив перелік основних обов'язків чиновника по службі, закінчувався такою нормою: «стягнення та покарання за порушення обов'язків по службі визначені Уложенням про покарання кримінальні та виправні» (ст. 1200)¹⁷.

Таким чином, норми Зводу законів при визначенні інституту дисциплінарної відповідальності відтворювали позицію тих науковців, які вважали, що суттєвих відмінностей між дисциплінарним проступком та посадовим злочином не існує, а основні розбіжності полягають у ступені суспільної небезпеки та порядку накладання стягнень.

Спроба зафіксувати в Уложенні 1845 року основні дисциплінарні проступки чиновників спричинила серйозні проблеми у правозастосовній практиці, оскільки норми не могли охопити усієї різноманітності допущених порушень. Як відзначав М. Коркунов, «укладачі Уложення не звернули увагу на відмінність дисциплінарних та кримінальних стягнень, змішав їх у одне ціле. Як наслідок, виникло нове правило, що дисциплінарні стягнення, навіть найбільш дрібні, можуть бути накладені виключно за діяння, передбачені Уложенням про покарання»¹⁸.

У другій половині XIX ст. під впливом нових теоретичних розробок та зважаючи на необхідність удосконалити систему дисциплінарного впливу на чиновників, у Російській імперії приймається серія нормативно-правових актів, норми яких базувалися на іншому погляді на інститут дисциплінарної від-

повідальності — як не тотожній кримінальній відповідальності. Так, законом від 20 травня 1885 року дозволялося застосувати дисциплінарне покарання до суддів за вчинені ними діяння, які не були передбачені кримінальним законодавством. До подібних діянь, наприклад, можна віднести: діяння, які свідчать про невідповідність винного у їх вчиненні судді займаній посаді; діяння противні моралі, які несумісні з суддівським званням тощо¹⁹. Аналогічний підхід був витриманий розробниками Положення від 12 червня 1889 року про земських дільничних начальників, яке допускало дисциплінарну відповідальність за «виявлену їх нестаранність або нездатність до успішного виконання службових обов'язків»²⁰. Відзначаючи прогресивний характер цих нововведень, варто водночас відзначити, що вони мали фрагментарний характер і стосувалися окремих посад, а не всього державного апарату. Крім того, залишав неврегульованим порядок накладення дисциплінарних стягнень у позасудовий спосіб, що ускладнювало механізм реалізації вже чинних правових норм. Як зазначає В. Грибовський, «дисциплінарна відповідальність була передбачена цілим рядом статей, розкиданих по окремим статтям Зводу законів, але тим не менш, дисциплінарне законодавство є неповним, розрізненим та застарілим»²¹.

Усвідомлення необхідності подальшого вдосконалення інституту дисциплінарної відповідальності зумовило прийняття рішення при розробці нового «Уложення про покарання кримінальні та виправні»: «Виділити проступки по службі державній та цивільній, які полягають у порушенні виключно службових обов'язків, та по маловажності своїй не повинні бути внесені в загальне Уложення». Виведені з Уложення норми планувалося включити до «особливого дисциплінарного статуту»²². Розробка цього статуту розтягнулася майже на двадцять років і завершилась лише на початку ХХ ст. Детально не зупиняючись на історії створення цього документа, вважаємо за необхідне відзначити, що в ньому були відображені принципово нові для дореволюційного російського права підходи до інституту дисциплінарної відповідальності. В докумен-

ті дисциплінарна відповідальність виступає самостійним видом юридичної відповідальності, яка настає внаслідок вчинення дисциплінарного проступку. В проекті Статуту вперше наводиться визначення дисциплінарного проступку, під яким розумілося «усіляке не передбачене кримінальним уложенням діяння, порушення службовцем порядку відправлення служби або меж наданої йому влади чи невиконання їм своїх службових обов'язків, встановлених законом або обов'язковим розпорядженням чи безпосередньо пов'язаних з умовами служби»²³. Крім того, була деталізована процедура накладення дисциплінарного стягнення, також визначено особливий порядок звільнення чиновників за дисциплінарні проступки. Новелою документа стала пропозиція про розгляд тяжких дисциплінарних проступків не в судовому порядку, із застосуванням норм кримінально-процесуального права, а у спеціалізованих органах — «дисциплінарних присутствіях», які мали бути створені на всіх рівнях управління, включаючи міський²⁴.

Розроблений проект, хоча і містив багато нововведень, однак також зазнав багато критики з боку фахівців у сфері дисциплінарної відповідальності державних службовців, зокрема М. Лозіна-Лозінського, М. Куплеваського та ін.²⁵ Найбільше невдоволення викликало продовження традиції закріплення фіксованого переліку складів дисциплінарних проступків. Щодо останнього, то, за слушним зауваженням М. Куплеваського, «детальне перерахування дисциплінарних проступків непотрібне та неможливе. Тому вся глава 3 проекту вбачається зайвою»²⁶. Протилежну точку зору висловлював В. Набоков: апеляції до західноєвропейського досвіду з його абстрактними, узагальненими нормами, що були зорієнтовані не на визначення складів дисциплінарного проступку, а на характеристику його сутності, не можуть бути реалізовані в Російській імперії²⁷.

Таким чином, у XVIII — на початку XX ст. інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців зазнав еволюції як на теоретичному, так і нормативному рівнях. Від сприйняття цього інституту як специфічного різновиду кримі-

нальної відповідальності в працях науковців поступово відбувається перехід до визнання його особливим видом юридичної відповідальності. Під впливом еволюції цих поглядів починається розмежування дисциплінарної та кримінальної відповідальності державних службовців на законодавчому рівні, закріплюються окремі склади дисциплінарних проступків, до винних осіб починають застосовувати дисциплінарні, а не кримінальні стягнення, формується особлива процедура притягнення до відповідальності.

1. Архіреєва А.С. Юридическое содержание института дисциплинарной и гражданской правовой ответственности государственных служащих (историко-правовой анализ). *Государственное и муниципальное управление в XXI веке: теория, методология, практика*: сб. материалов XXI Междунар. науч.-практ. конф. / под общ. ред. С.С. Чернова. Новосибирск: Издательство ЦРНС. 2016. С. 126; Очаковский В.А. К вопросу о соотношении уголовной и дисциплинарной ответственности государственных служащих в дореволюционном Российском государстве. *Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*. Краснодар: КубГАУ, 2013. № 4. С. 31; Юдин Н. Концептуальные вопросы развития института дисциплинарной ответственности в России. *Вестник Уральского института экономики, управления и права*. 2012. С. 25; 2. Очаковский В.А. Цит. работа. С. 32-33; Гущева Н.А. Ответственность чиновников за должностные проступки и преступления по русскому дореволюционному законодательству в XIX-начале XX века: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Н. Новгород, 2006. С.149. 3. Коркунов Н.М. Русское государственное право. Часть особенная. Т. 2; под ред. и с доп. М.Б. Горенберг. 6-е изд. Санкт-Петербург: Тип. М.М. Стасюлевича, 1909. С. 702. 4. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Лекции. Часть общая. Т. 1. 2-е изд., пересмотр. и доп. Санкт-Петербург: Гос. Тип., 1902. С. 108-109. 5. Бриллиантов А.В., Четвертакова Е.Ю. Должностное лицо в уголовном законодательстве России и зарубежных стран: монография. Москва: Проспект, 2014. С. 94. 6. фон-Резон А.К. О дисциплинарном праве. *Журнал гражданского и уголовного права*. 1889. Кн. 8. С. 48. 7. Коркунов Н.М. Цит. работа. С. 703. 8. Коркунов Н.М. Цит. работа. С. 706. 9. Ширяев В.Н. Взятничество и лиходейство в связи с общим учением о должностных преступлениях. Ярославль : Тип. Губ. правл., 1916. С. 42-64; Коркунов Н.М. Цит. работа. С. 701-727. 10. Куплеваский Н.О. Автобиография. Юридический факультет имп. Харьковского университета за первые 100 лет его существова-

ния (1805-1905). Харьков, 1908. С. 47. **11.** Коркунов Н.М. Цит. работа. С. 724-725. **12.** Генеральный регламент 1720 г. *Реформы Петра I*. Сборник документов; Сост. В.И.Лебедев. М., Гос.соц.-эк.изд-во, 1937. С. 133. **13.** ПСЗРИ. Собр. 1-е. Собр. 1. Т. VI. СПб. 1832. № 3970. **14.** Бармак В.М. Формування російської імперської системи державної служби на українських землях (XVIII — XIX ст.). Тернопіль: Видавництво Астон, 2016. С. 121. **15.** Свод законов Российской империи. Т. XV. Свод законов уголовных. Санкт-Петербург, 1857. **16.** ПСЗРИ. Собр. 2-е. Т. VI. — СПб., 1832. № 4945; ПСЗРИ. Собр. 2-е. Т. VII. — СПб., 1833. № 5670. **17.** Свод законов Российской империи. Т. III. Уставы о службе гражданской. Санкт-Петербург, 1857. **18.** Коркунов Н.М. Цит. работа. С. 730. **19.** ПСЗРИ. Собр. 3-е. Т. V. СПб., 1887. № 2959. **20.** ПСЗРИ. Собр. 3-е. Т. IX. СПб., 1891. № 6196. **21.** Грибовский В.М. Государственное устройство и управление Российской империи (Из лекций по русскому государственному и административному праву). Одесса. 1912. С. 179. **22.** Зубов В.Е. Проблема дисциплинарной ответственности гражданских служащих в России второй половины XIX — начала XX века. *Гуманитарные науки Сибири*. 2009. № 2. С. 32. **23.** Куплеваский Н.О. Проект устава о служебных провинностях. Санкт-Петербург: тип. Правительствующего Сената, 1898. С. 17. **24.** К вопросу об ответственности должностных лиц по проекту министра юстиции, внесенному в Государственную Думу. *Вестник права и нотариата*. 1911. № 16. С. 482. **25.** Лозина-Лозинский М.А. Служебные провинности и дисциплинарные взыскания. *Право*. 1900. № 16; К вопросу об ответственности должностных лиц по проекту министра юстиции, внесенному в Государственную Думу. *Вестник права и нотариата*. 1911. № 16. **26.** Куплеваский Н.О. Цит. работа. С. 27. **27.** Набоков В. Проект устава о служебных провинностях. *Право*. 1899. №1. С. 14-15.

Yakymenko Ivan. The problem of theoretical and regulatory distinction between disciplinary and criminal responsibility of civil servants in the pre-revolutionary law of the Russian empire of the late XVIII — early XX century

The article deals with the problem of the interrelation of disciplinary and criminal liability of civil servants in the pre-revolutionary law of the Russian Empire of the late XVIII — early XX century.

The views of pre-revolutionary scholars on the legal nature of criminal and disciplinary liability, and also peculiarities of interrelation between these two types of legal responsibility are analyzed. It is concluded that in pre-revolutionary literature two main approaches to understanding the relation of disciplinary and criminal liability of civil servants were formed.

According to the first one, the criminal and disciplinary liability of civil servants was considered as the only form of legal responsibility, and the existing

differences between them were regarded unessential. However, supporters of the second approach recognized the criminal and disciplinary liability of civil servants as separate types of legal liability and distinguished between the notion of disciplinary offense and malfeasance of the official.

Due to the influence of the first approach supporters on the legal science in the XVIII — early XIX century, the criminal and disciplinary liabilities of civil servants were not kept distinct in the regulatory enactments of that period, and the person could be prosecuted for the official misconduct. At the same time, the analysis of legal acts adopted during the XIX — early XX century shows that the influence of followers of the distinction between disciplinary and criminal liability becomes noticeable. As a result, legal rules presenting essential elements of the disciplinary offense and the procedure for imposition of disciplinary sanction appeared.

In the late XIX — early XX century in the Russian Empire the attempts at the legislative level were made to conclusively differentiate between the disciplinary and criminal liability of civil servants by adopting a separate disciplinary statute. However, due to the imperfection of certain provisions of the statute, as well as its incompatibility with the existing legal system, this document was not approved by the royal authorities.

Key words: criminal liability, disciplinary liability, civil servants, disciplinary offense, malfeasance.